

Οἱ θεολογικὲς ἀντιπαραθέσεις τοῦ Ζ' αἰῶνα καὶ τὸ περὶ συνόδου ἐρώτημα (ἢ αὐθεντία τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐπισημοτάτων θρόνων)

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΝΤ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ*

Ἡ κρίση τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζ' αἰῶνα στὰ ἀνατολικά σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας δὲν εἶχε μόνο πολιτικὲς συνέπειες ἀλλὰ καὶ θεολογικὲς, ἀφοῦ ἡ βυζαντινὴ κυβέρνησις, προκειμένου νὰ ἐνισχύσει τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Περσῶν, προσπάθησε νὰ γεφυρώσει τὸ χάσμα μετὰ τοὺς ἀντιχαλκηδόνιους τῆς Ἀνατολῆς, ἀξιοποιώντας κυρίως τὴ λειτουργία τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν. Τὸ ἐγχείρημα ἦταν δύσκολο καὶ τελικὰ εἶχε πολλαπλάσιο κόστος ἀπὸ τὸ προσδοκώμενο κέρδος. Οἱ ἀπόπειρες ἔνωσης δημιούργησαν περισσότερα προβλήματα ἀπ' ὅσα ἐπέλυσαν καὶ –τὸ κυριότερο– δὲν πραγματοποιήθηκαν ὑπὸ τοὺς ὅρους πού πολὺ πρὶν εἶχε διαμορφώσει ἡ συνοδικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἐξωθεσμικὲς παρεμβάσεις καὶ ἡ ἀγωνία τῶν αὐτοκρατόρων ἐνώπιον τῶν ἐξωγενῶν πιέσεων προκάλεσαν σειρά προβλημάτων, πού, ἂν καὶ εἶχαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπιλυθεῖ, στὴν παρούσα φάση οἱ ἀπαντήσεις τοὺς ἔδειχναν νὰ ἔχουν λησμονηθεῖ.

Ἡ ὀξύτητα τοῦ προβλήματος στὸ ἐσωτερικὸ μέτωπο –καὶ ἰδιαίτερος στὰ ἀνατολικά σύνορα– τῆς αὐτοκρατορίας προσδιοριζόταν ἀπὸ:

α') τὴ δημιουργία τῶν δύο παράλληλων ἱεραρχιῶν (ὀρθοδόξων καὶ ἀντιχαλκηδόνιων)¹ μετὰ τὴν ἀπόσχιση ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸ κορμὸ τῶν μονοφυσιτῶν τῆς Συρίας², τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου³.

* Ὁ Ἰωάννης Ἀντ. Παναγιωτόπουλος εἶναι Ἐπίκουρος Καθηγητὴς στὸ Τμῆμα Θεολογίας τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

1. Βλ. Α. VAN ROEY, «Les débuts de l'Église jacobite», A. GRILLMEIER - H. BACHT, *Das Konzil von Chalkedon. Geschichte und Gegenwart*, τ. II, Würzburg, ^(c)1979, σελ. 339-360· E. HONIGMANN, *Évêques et évêchés monophysites d'Asie antérieure au VIe siècle*, Louvain 1951, σελ. 8 κ.έ.

2. Βλ. J. MEYENDORFF, *Imperial Unity and Christian Divisions (the Church 450-680 A.D.)*, New York 1989, σελ. 266-271.

3. Βλ. MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 272-280.

- β') τὴν ἀπόρριψη τῆς συνεποῦς *χαλκηδονικῆς πολιτικῆς* τοῦ αὐτοκράτορα Ἰουστινιανοῦ Α' (527-565) καὶ τῶν ἄμεσων διαδόχων του·
- γ') τὸ ἀντιβυζαντινὸ φρόνημα τῶν ἀντιχαλκηδόνιων Ἐκκλησιῶν·
- δ') τὴν ἀνάπτυξη στενότερων σχέσεων τῶν ἀντιχαλκηδόνιων μὲ τοὺς μονοφυσίτες ἡγέτες τῶν χριστιανῶν Ἀράβων καὶ
- ε') τὴν ὑποχρεωτικὴ ἐπιβολὴ τῆς συριακῆς καὶ τῆς κοπτικῆς γλώσσας στὴ θεία λατρεία τῶν ἀντίστοιχων μονοφυσιτικῶν κοινοτήτων⁴.

Στὴ σύγκρουση ποὺ ἀκολούθησε μὲ τοὺς Πέρσες ἀρχικά, καὶ μὲ τοὺς Ἄραβες στὴ συνέχεια, ἡ στάση τῶν μονοφυσιτικῶν πληθυσμῶν δὲν τυπολογεῖται⁵. Κανεὶς δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ τοὺς κατηγορήσει γιὰ προδοσία, παρότι εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ φανατικὴ ἀντίθεσή τους πρὸς τὴν ἐπίσημη θρησκευτικὴ πολιτικὴ τῆς αὐτοκρατορίας δὲν τοὺς ἐπέτρεψε νὰ συνειδητοποιήσουν τίς μακροπρόθεσμες καὶ ὀδυνηρὲς συνέπειες τῆς ἀπώλειας τῶν ἀνατολικῶν ἐδαφῶν.

Ὁ νέος αὐτοκράτορας Ἡράκλειος (610-641)⁶ ἐπεδίωξε τὴν ὑποστήριξη τοῦ συνόλου τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Ἀνατολῆς στὸν ἀγῶνα του ἐναντίον τῶν Περσῶν. Σὲ αὐτὴν τὴν προσπάθεια βρῆκε ἐνεργὸ συμπαράστατη τὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη Σέργιο (610-638)⁷, ὁ ὁποῖος εἶχε συριακὴ καταγωγή καὶ οἱ γονεῖς του ἦταν μέλη τῆς σχισματικῆς ἀντιχαλκηδόνιας Συριακῆς Ἐκκλησίας⁸. Ὁ ἴδιος εἶχε ἄμεση γνώση τόσο τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου, ποὺ εἶχε ἀναπτυχθεῖ μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ ἀντιχαλκηδόνιων, ὅσο καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐσω-

4. Βλ. ΒΛ. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. Α', Ἀθήναι ©1994, σελ. 731-732· ΙΩ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία Βυζαντινοῦ Κράτους*, τ. Β' (565-1081), Θεσσαλονίκη, ©1993, σελ. 65· Ἄνδρ. Στράτος, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Α', Ἀθήναι 1965, σελ. 41-45.

5. Βλ. AL. DUCCELLIER, *Chrétiens d'Orient et Islam au Moyen Age VIIe-XVe siècle*, Paris, 1996, σελ. 7 κ.έ· Π. ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Ἡ σύνοδος τοῦ Λατεράνου (649) - σύγκληση μετὰ τὴν σύγκρουση: θεολογία καὶ πολιτικὴ τὸν 7ο αἰῶνα*, Κατερίνη 2007, σελ. 30-31.

6. Βλ. W. ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος, αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου*, μτφρ: Δέσποινα Κωνσταντινάκου, Ἀθήναι 2007, σελ. 41 κ.έ· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Α', σελ. 226 κ.έ.

7. Βλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 732-734· JAN LOUIS VAN DIETEN, *Geschichte der Patriarchen von Sergios I. bis Johannes VI. (610-715)*, (*Geschichte der Griechischen Patriarchen von Konstantinopel, Teil 4*), [*Zyklus der Byzantinistik 24*], Amsterdam 1972, σελ. 1-56· Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοὶ πίνακες, εἰδήσεις ἱστορικῶν βιογραφικῶν περὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρόνου τοῦ πρωτοκλήτου μέχρι Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης (36-1884)*, Ἀθήναι 1996, σελ. 155-158· ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τ. Ε', Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 258-259· MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 337· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Α', σελ. 235-236.

8. Θεοφάνους ἀμαρτωλοῦ μοναχοῦ καὶ ἡγουμένου τοῦ Ἀγροῦ καὶ Ὁμολογητοῦ Χρονογραφία, CAROLUS DE BOOR (ἐκδ.), *Theophanis Chronographia*, Lipsiae, τ. Ι' (1883), σελ. 330.

τερικό της μονοφυσιτικής κοινότητας της Συρίας και της Αιγύπτου. Αναγνωρίζοντας ως ευκαιρία τις θεολογικές τάσεις στο χώρο των μονοφυσιτών, έπεχειρησε να καλύψει το χάσμα χωρίς να παραμερισθεί ο Όρος της Δ' Οικουμενικής Συνόδου (451). Ο πατριάρχης στη διάρκεια των πολεμικών προετοιμασιών ένημέρωσε τον αυτοκράτορα για την ύπαρξη «θεολογικής λύσης» που θα ίκανοποιούσε τους μετριοπαθείς μονοφυσίτες, στη βάση των ήδη διαμορφωμένων μονοενεργητικών αντιλήψεων. Ο Σέργιος σε συνεργασία με τον επίσκοπο Φαρῶν Θεόδωρο⁹ συντάξε ένα κείμενο¹⁰, στο οποίο διατυπώνονταν μονοθελητικές και μονοενεργητικές θέσεις, με στόχο τη διαμόρφωση της θεολογικής βάσης της προσδοκώμενης «ένωσης»¹¹. Ο Μονοθελητισμός και ο Μονοενεργητισμός είναι δύο ήπιες θεολογικές προεκτάσεις του Μονοφυσιτισμού¹², αλλά και ο Μονοενεργητισμός και ο Μονοθελητισμός προϋποθέτουν άρνηση της πραγματικής σχέσης των δύο φύσεων του Χριστού¹³. Ο αυτοκράτορας υποστήριξε όλες τις ενέργειες που θα οδηγούσαν στην προσδοκώμενη «ένωση» και η βυζαντινή κυβέρνηση έπεδίωξε την έπιβολή των όποιων λύσεων άρχικά στο πλαίσιο των πατριαρχικών περιφερειών.

Οί κινήσεις των υπευθύνων προσώπων της αυτοκρατορίας (αυτοκράτορα και πατριάρχη) δέν ήταν τυχαίες, αλλά άποτελοΰσαν συντονισμένη άπάντηση σε σειρά ενεργειών του βασιλιά της Περσίας Χοσρόη Β' (590-628)¹⁴. Οί Πέρσες κατείχαν τη Συρία άπό το 611 και την Αίγυπτο άπό το 618, περίοδο κατά την όποία ύποδαΰλισαν συστηματικά τις αντίθέσεις μεταξύ των χριστιανικών κοινοτήτων, ύποστηρίζοντας κυρίως τους Μονοφυσίτες¹⁵. Μετά άπό την άλωση των Ίεροσολύμων (614), ό Χοσρόης συνεκάλεσε στην Κτησιφώντα «συνέδριο» των χριστιανών του κράτους του, έξαιρώντας τους ήγέτες των Όρθοδόξων (Χαλκηδονίων). Έκεί ή πρωτοκαθεδρία δόθηκε στους Νεστοριανούς, γεγονός

9. Βλ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Έλλ. Πατρολογία*, τ. Ε', σελ. 257-258.

10. Πρβλ. ΑCO 2/Ι, 120³-124⁸.

11. ΦΕΙΔΑΣ, *Έκκλ. Ίστορία*, τ. Α', σελ. 733· πρβλ. V. GRUMEL, «Recherches sur l'histoire du monothélisme», *ΕΟ* 27 (1928), 257-277· ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Σύνοδος Λατερανού*, σελ. 27. Ο John Meyendorff (*Imperial Unity*, σελ. 337) άναγνωρίζει ότι ό Σέργιος ύπήρξε ό βασικός σύμβουλος του Ήρακλείου στα έκκλησιαστικά και ιδιαίτερωσ στο ζήτημα της ένότητας των Έκκλησιών, αλλά δέν δείχνει να ήταν ένα πραγματικά μεγάλο θεολογικό μυαλό.

12. ΦΕΙΔΑΣ, *Έκκλ. Ίστορία*, τ. Α', σελ. 727.

13. Βλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Έκκλ. Ίστορία*, τ. Α', σελ. 728 κ.έ.

14. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τό Βυζάντιον στόν Ζ' αιώνα*, τ. Α', σελ. 49-51· ΚΑΕΓΙ, *Ήράκλειος*, σελ. 72 κ.έ.

15. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τό Βυζάντιον στόν Ζ' αιώνα*, τ. Α', σελ. 435-436, τ. Β', σελ. 729-731.

πού φαίνεται νὰ δημιούργησε τὴν πρώτη ρωγμὴ στὶς σχέσεις μὲ τοὺς Μονοφυσίτες, ἐκ τῶν ὁποίων οὐκ ὀλίγοι εἶχαν ὑποδεχθεῖ μετὰ χαρᾶς πολλῆς τὴ νέα πολιτικὴ κατάσταση (παρομοιάζοντάς τὴν μὲ τὸ τέλος τῆς νύχτας¹⁶). Αὐτὴν τὴ ρωγμὴ προσπάθησαν νὰ ἐκμεταλλευστοῦν ὁ Βυζαντινοί, διαισθανόμενοι ὅτι ἡ ἀρχικὴ καχυποψία γιὰ τὶς προθέσεις τῶν Περσῶν ἦταν δυνατὸν νὰ μετατραπεῖ σὲ δυσαρέσκεια, ὅπως στὴν ἐκθρόνιση τοῦ μονοφυσίτη πατριάρχη Ἀντιοχείας Ἀθανασίου τὸ 616. Ἡ θέση τῶν ἀφοσιωμένων στὴ Χαλκηδόνα χριστιανικῶν κοινοτήτων ἦταν ἐξαιρετικὰ δυσμενής¹⁷, καθὼς αὐτὲς ἀντιμετωπιζόνταν ἀπὸ τὴν περσικὴ διοίκηση, καὶ ὄχι ἀδίκως, ὡς ὑποπτες ὑπονόμευσης τῆς περσικῆς κατοχῆς. Ἐν τούτοις, δὲν ἔλειψαν οἱ προσπάθειες προσέγγισής τους. Ἡ ἱστορία διέψευσε τὶς προσδοκίες τῆς περσικῆς κυβέρνησης, ἀφοῦ ὄχι μόνον οἱ Μονοφυσίτες συνεργάστηκαν μὲ τὴ βυζαντινὴ κυβέρνησι στὶς στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Περσῶν, ὑποχρεώνοντας τοὺς Πέρσες νὰ διατηρήσουν μεγάλες μονάδες στὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες, ἀλλὰ καὶ οἱ Νεστοριανοί¹⁸ «ἄνοιξαν τὶς πύλες» τῆς ἴδιας τῆς Περσίας στὸν Ἡράκλειο. Ἐν τέλει, ἡ στρατιωτικὴ νίκη τοῦ Ἡρακλείου (628) ἔδωσε στὸν διεξαχθέντα διάλογο νέα προοπτικὴ¹⁹.

Τὴν ἀρχὴ ἔκανε ὁ ἰακωβίτης πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἀθανάσιος (629), μὲ τὴν προβολὴ Ὁμολογίας Πίστεως, στὴν ὁποία *πιθανότατα δεχόταν τὶς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ μετὰ ἀπὸ τὴν ἔνωση, ἀλλὰ μίαν μόνο ἐνέργειαν*²⁰. Στὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου τὴ νέα ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ ἐξυπηρέτησε ὁ θάνατος τοῦ πατριάρχη Γεωργίου (621-630) καὶ ἡ ἀνάδειξη στὸν θρόνο τοῦ ἐπισκόπου Φασιδος Κύρου (630-643)²¹. Τὰ «θετικὰ ἀποτελέσματα» τῶν ἐπιλογῶν τῆς βυζαντινῆς κυβέρνησης ἔγιναν σύντομα ὁράτα. Ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Κύρος,

16. *Ἱστορία Κοπτῶν πατριαρχῶν*, ΡΟ 1, 481· πρβλ. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Α', σελ. 282.

17. Πρβλ. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Α', σελ. 271 κ.έ.

18. Βλ. ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος*, σελ. 271 κ.έ.

19. Βλ. ΜΕΥΕΝΔΟΡΦ, *Imperial Unity*, σελ. 340-341.

20. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, *Χρονογραφία*, σελ. 329· ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 733. Τὸ κλίμα στὴν Ἀνατολή ἦταν ἐξαιρετικὰ περιέργο, ἀφοῦ ἡ νίκη ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀναδείκνυε ὡς μόνη ὁδὸ σταθερότητας στὴν περιοχὴ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Ἡράκλειος μὲ συγκριμένες ἐνέργειές του (ἄνοιγμα στοὺς Νεστοριανούς καὶ τοὺς Ἀρμενίους) συνετέλεσε σὲ αὐτό (ΜΕΥΕΝΔΟΡΦ, *Imperial Unity*, σελ. 342-343).

21. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, *Χρονογραφία*, σελ. 330· ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλλ. Πατρολογία*, τ. Ε', σελ. 259-261· ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος*, σελ. 342-343· ΜΕΥΕΝΔΟΡΦ, *Imperial Unity*, σελ. 345-348· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Β', σελ. 757 κ.έ. Ὁ Κύρος ἦταν σημαντικὴ προσωπικότητα καὶ ἐκτὸς ἀπὸ πατριάρχης ὑπῆρξε καὶ ὁ πολιτικὸς διοικητὴς τῆς Αἰγύπτου.

τόν Ίουνίο τοῦ ἔτους 633²², πέτυχε τὴν ὑπογραφή συμφωνίας μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ Θεοδοσιανῶν (Σεβηριανῶν)²³, στὴ μονοενεργητικὴ θεολογικὴ θεμελίωση τῆς ὁποίας ἀντέδρασε ὁ εὐρισκόμενος τότε στὴν Ἀλεξάνδρεια μετέπειτα πατριάρχης Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος (634-638)²⁴. Ὁ Σωφρόνιος, ὅπως καὶ ὁ Σέργιος, καταγόταν ἀπὸ τὴ Συρία καὶ γεννήθηκε στὴ Δαμασκὸ περί τὸ 564. Ἐλαβε ἐγκύκλια καὶ ἀνώτερη μόρφωση (ρητορικὴ) στὸν τόπο γέννησής του. Συμπλήρωσε τὶς ἀνώτερες σπουδές του στὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου (582-584). Τὸ 594 ἐκάφη μοναχὸς στὴ Μονὴ τοῦ Ἁγ. Θεοδοσίου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ συνασκήτευσε μὲ τὸν Ἰωάννη Μόσχο²⁵. Πολυταξιδεμένος σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση (Αἴγυπτος, Σινά, Φοινίκη, Ταρσός, Σελεύκεια, Ρώμη, Καρχηδόνα, Κωνσταντινούπολη), παρακολούθησε ἀπὸ πολὺ κοντὰ τὴν ἀπόπειρα «ένωσης» τῶν δύο χριστιανικῶν κοινοτήτων στὴν Ἀνατολή. Ἡ παρουσία του στὴν Αἴγυπτο ἐντασσόταν στὴν προσπάθεια τῆς βυζαντινῆς κυβέρνησης νὰ ἀποκαταστήσει τὸ ταχύτερο τὰ πρῶν ἰσχυρὰ τῆς ἐρείσματα στὴν ἐπαρχία, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ 617 τὸ «πεδίο εἶχε παραμείνει ἀνοιχτό» στοὺς μονοφυσίτες.

Ὁ πατριάρχης Σέργιος ἐπικύρωσε τὴ συμφωνία στὴν Ἀλεξάνδρεια μὲ τὴ συνοδικὴ *Ψῆφο* τῆς Ἐνδημούσας (633)²⁶, ἐνῶ οἱ θιασῶτες τῆς ἀπόφασης ἐπιχείρησαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ὑποστήριξη τῶν ὀρθοδόξων μοναχῶν²⁷. Τελικὰ,

22. Mansi 11, 603-604.

23. ACO 2/I, 134¹⁰-135³⁰. πρβλ. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 330. Βλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 734-735· ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Σύνοδος Λατερανοῦ*, σελ. 27· ALLEN - NEIL, *Maximus and his Companions: Pauline Allen - Bronwen Neil, Maximus the Confessor and his Companions (documents from Exile)*, Oxford 2002, σελ. 3, 11-12· MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 347-348· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Β', σελ. 759.

24. Βλ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλλ. Πατρολογία*, τ. Ε', σελ. 285-294· ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 735 κ.έ.· Η. CHADWICK, «John Moschus and his friend Sophronius the Sophist», *JTS* 25 (1974), σελ. 41-74· ARISTEIDES PAPADAKIS, «Sophronios», *OBL* 3 (1991), σελ. 1928-1929· C. SCHÖNBORN, *Sophrone de Jérusalem (vie monastique et confession dogmatique)*, [Théologie historique 20], 1972, σελ. 7 κ.έ.· F. TINNEFELD, «Sophronios», *Lexikon des Mittelalters* VII (1995), σελ. 2054· ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος*, σελ. 332-333· MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 339 κ.έ.· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Β', σελ. 760 κ.έ.· ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος), *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων*, ἐν Ἀθήναις ^(c)1970, σελ. 260 κ.έ.

25. Β. BALDWIN, «Moschos John», *OBL* 2 (1991), σελ. 1415· CHADWICK, *Moschus and Sophronius*, σελ. 41 κ.έ.

26. ACO 2/I, 136³-138³⁵. βλ. ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Σύνοδος Λατερανοῦ*, σελ. 28-29.

27. ΜΑΞΙΜΟΣ, *Ἐπιστολὴ ἸΘ' (Πρὸς Πύρρον τὸν ὁσιώτατον πρεσβύτερον καὶ ἡγούμενον, περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου)*, PG 91, 589-597. Πρβλ. MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 339· GRUMEL, *Monothélisme*, *ÉO* 28 (1929), 31-34.

ὅπως ὁ ἅγιος Μάξιμος ὑποστήριξε, οἱ ὀρθόδοξοι μοναχοὶ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Σωφρόνιο διέκοψαν τὴν κοινωνία τόσο μὲ τὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅσο καὶ μὲ τὸν θρόνο τῆς Ἀλεξανδρείας, μὴ ἀποδεχόμενοι τὴ συμφωνία τῶν ἐννέα κεφαλαίων²⁸. Ὁ Σέργιος (634)²⁹, παρὰ τὶς ἀντιδράσεις, διαπίστωσε ὅτι ἡ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων τοῦ ἐπέτρεπε νὰ διεκδικήσει τὴ σύμφωνη γνώμη καὶ τοῦ πάπα Ὀνωρίου (625-638)³⁰, ἀλλὰ ἡ ἀντίδραση τοῦ Σωφρονίου τὸν ἐξανάγκασε νὰ ἐγκαταλείψει τὸν μονοενεργητισμὸ στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν πάπα (οὔτε μία, οὔτε δύο ἐνέργειες)³¹. Ὁ Ὀνώριος ἐπιδιοκίμασε³² τὶς θέσεις τοῦ Σεργίου καὶ προσχώρησε στὸν Μονοθελητισμὸ, τὸν ὁποῖο εἰσηγήθηκε ὁ Σέργιος (συνεπεία τῆς ἐπίσημης ἐγκατάλειψης τοῦ Μονοενεργητισμοῦ)³³. Ἡ ἐπιδιοκίμασία τῶν θέσεων τοῦ Σεργίου δὲν δικαιολογεῖται ὡς ἀποτέλεσμα θεολογικῆς ἢ γλωσσικῆς ἄγνοιας τοῦ Ὀνωρίου. Ὅπως παρατηρεῖ ἐπιτυχημένα ὁ Παντελεήμων Τσορμπατζόγλου³⁴, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Φώτιος διασώζει τὴν πληροφορία ὅτι διάβασε τὴν Συνοδικὴ Ἐπιστολὴ τοῦ Σωφρονίου πρὸς τὸν Ὀνώριο Ρώμης, ἀπὸ ἀπόγραφο, καὶ ὅτι στὸ τέλος ἀκολουθοῦσε συλλογὴ πατερικῶν χρήσεων ὑπὲρ τῆς διπλῆς ἐνέργειας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπου μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρονται καὶ τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου. Πρόκειται, προφανῶς γιὰ τὴν συλλογὴ ποὺ μνημονεύει ὁ Στέφανος ἐπίσκοπος Δώρων στὴ σύνοδο τοῦ Λατερανοῦ (649), ἀπὸ ἐξακόσια συνολικὰ λήμματα, σήμερα ἀπο-

28. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Ἐξηγήσις τῆς κινήσεως* 6, PG 90, 120. Ὁ Σωφρόνιος ταξίδεψε ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρεία στὴν Κωνσταντινούπολη, προκειμένου νὰ κατεδείξει τὸν πατριάρχη Σέργιο τὸ πρόβλημα ποὺ δημιουργοῦσε ἡ θεολογία τοῦ Ἀλεξανδρείας Κύρου, ἀλλὰ ἡ ἀποστολὴ του ἀπέτυχε. Πρβλ. GRUMEL, *Monothélisme*, *ÉO* 28 (1929), 19-30· CHADWICK, *Moschus and Sophronius*, σελ. 51.

29. *Mansi* 10, 578.

30. L. DUCHENSE, *Liber Pontificalis* I 72, Paris, ²1955, σελ. 323-327· *Mansi* 10, 573-577· J. N. D. KELLY, *The Oxford Dictionary of Popes*, Oxford 1986, σελ. 70-71· PHILIPPUS JAFFÉ - GULIELMI WATTENBACH, *Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, Lipsiae, τ. I (1885²), σελ. 223-226.

31. Πρβλ. Grumel, *Monothélisme*, *ÉO* 28 (1929), 272-282.

32. ... *σύμφρονες γεγόνασι καὶ ὁμόφρονες οἱ τὴν μνήμην τῆς εὐσεβείας αἰδίδιμοι Σέργιος καὶ Ὀνώριος, ὁ μὲν τῆς νέας, ὁ δὲ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον κοσμήσαντες* (ACO 2/I, 202²³⁻²⁵).

33. *Mansi* 10, 579· *Mansi* 11, 580· JW 2024 (1570), τ. I, σελ. 225· πρβλ. J. RICHARDS, *The Popes and the Papacy in the Early Middle Ages 476-752*, London 1979, σελ. 181-182· ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος*, σελ. 424· ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 736· ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Σύνοδος Λατερανοῦ*, σελ. 28· MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 351-352.

34. ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Σύνοδος Λατερανοῦ*, σελ. 43.

λεσθεισα, ἡ ὁποία ὁμως ἀποτελέσασκε τὴν βίαση ὄλων τῶν μεταγενέστερων ἀνθολογίων· μᾶλλον θά διασώθηκε στοῦ ἔργου τοῦ μαθητοῦ του Μαξίμου. Πάντως μὲ τὴν ἀπάντησι τοῦ πάπα ἡ βυζαντινὴ κυβέρνησι εἶχε ἐπιτύχει τὴν ἐνεργὸ τοποθέτησι ὑπὲρ τῶν θέσεών της τριῶν πατριαρχείων, καὶ μάλιστα τῶν τριῶν πρώτων τῆ τάξει. Τίς ἐξελίξεις ἀνέτρεψε ἡ ἀνάδειξι τοῦ Σωφρονίου στοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων³⁵.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Σωφρονίου ὡς πατριάρχου Ἱεροσολύμων τὸ 634 ἀποτελεῖ ἐκπληξι γιὰ τὸ σύνολο τῶν ἱστορικῶν τῆς περιόδου³⁶, ἀφοῦ ἤδη ὁ γηραιὸς πατριάρχης εἶχε στραφεῖ ἐναντίον τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Σεργίου καὶ δὲν κοινουοῦσε μαζί του, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ ὄσιος Μάξιμος³⁷. Ἐκπληξι ἀποτελεῖ γι' αὐτοὺς τὸ γεγονός ὅτι ὁ εὐρισκόμενος στὴν Ἀνατολὴ Ἡράκλειος δὲν παρεμπόδισε τὴν ἐκλογὴ. Σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ Walter Kaegi: ὁ Ἡράκλειος ὁμως δὲν μποροῦσε νὰ σταματήσει ἢ νὰ ἀναιρέσει τὴ σημαντικὴ αὐτὴ ἐκλογὴ, γεγονός πὸ ὑπενθυμίζει πὸς καὶ ἡ δικὴ του ἐπιρροὴ εἶχε ὄρια, ἔστω καὶ ἂν βρισκόταν στοῦ ξενίθ τῆς δημοτικότητάς του³⁸. Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς εἶναι λογικὸ νὰ διατυπώνονται, ἀλλὰ δὲν λαμβάνουν ὑπόψη τους ἕνα πολὺ σημαντικό παράγοντα, τὸ γεγονός ὅτι ἡ ὑπογραφή τοῦ κειμένου τῆς Ἐκθέσεως ἀπὸ τὸν Ἡράκλειο, ὅπως θά δοῦμε στὴ συνέχεια, ἀπαίτησε διαβουλεύσεις δύο χρόνων (836-838), πραγματοποιήθηκε δὲ μετὰ ἀπὸ τὴ συγκατάθεσι τοῦ πάπα Ὀνωρίου καὶ τὸν θάνατο τοῦ Σωφρονίου. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ Ἡράκλειος τὸ ἔτος 634 δὲν εἶχε πεισθεῖ ἀκόμη ὅτι ὁ Μονοθελητισμὸς θά ἀποτελοῦσε τὴ λύσι γιὰ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπόδειξι αὐτοῦ ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἀποτυχημένη ἀντίδρασι ἐναντίον τοῦ Σωφρονίου, τοῦ τοποτηρητῆ τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων Ἰόπτης Σεργίου³⁹ μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ πατριάρχου Μοδέ-

35. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, *Χρονογραφία*, σελ. 330· πρβλ. MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 354· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Β', σελ. 764.

36. Βλ. ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος*, σελ. 332.

37. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Ἐξήγησις τῆς κινήσεως* 6, PG 90, 120.

38. ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος*, σελ. 332-333.

39. *Σέργιος γάρ, ὁ γενόμενος Ἰόπτης ἐπίσκοπος, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περωσῶν τὴν τοποτηρησίαν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις θρόνου λαβὼν, οὐκ ἀπὸ τινος ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας ἀλλὰ κοσμικῆς ἐξουσίας, παρὰ κανόνας ἐκεῖ τινος ἐπισκόπου ἐχειροτόνησε τῶν ὑπὸ τὸν Ἱεροσολύμων θρόνον τελούντων. οἵτινες διὰ τοῦτο γινώσκοντες ἀκριβῶς ὡς ἔωλός ἐστιν αὐτῶν ἡ χειροτονία, προσεχώρησαν δι' οἰκείων γραμμῶν συνθέμενοι τῇ διεκδικουμένῃ παρὰ Παύλου καινοτομία, τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ἐξ αὐτοῦ δῆθεν κυρωθῶσιν ἀτάκτως, ὅπερ ἀδύνατον (ACO 2/1, 46¹⁻⁸).*

στου (632-634)⁴⁰. Ὁ ἐπίσκοπος Ἰόππης ἦταν φίλος τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Σεργίου⁴¹, ἀλλὰ ἀπέτυχε νὰ ἐκλεγεῖ πατριάρχης, καθὼς τὴ θέση κατέλαβε καὶ πάλι ἓνας μοναχὸς ἀπὸ τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγ. Θεοδοσίου, ὁ Σωφρόνιος. Ὁ ἐν λόγῳ Σέργιος εἶχε ἀποτύχει καὶ πάλι νὰ ἐκλεγεῖ πατριάρχης μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἱεροσολύμων ἀπὸ τοὺς Πέρσες καὶ τὸν θάνατο τοῦ πατριάρχου Ζαχαρία, θέση τὴν ὁποία εἶχε καταλάβει ὁ Μόδεστος καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Ἡρακλείου⁴².

Στὴ συνοδικὴ ἐνθρονιστήρια ἐπιστολὴ του, ἡ ὁποία ὅπως συνηθίζοταν ἀπεστάλη σὲ ὅλους τοὺς πατριάρχες συμπεριλαμβανομένου τοῦ Ρώμης Ὀνωρίου, ὁ νέος πατριάρχης καταδίκασε τὸν Μονοενεργητισμὸ καὶ τὸν Μονοθελητισμό⁴³, ἀλλὰ χωρὶς νὰ εἰσέλθει στὴν εἰδικότερη ἀναίρεση τοῦ Μονοθελητισμοῦ, καθὼς δὲν γνώριζε τὴν ἀλληλογραφία καὶ τὴ συμφωνία τῶν δύο πρώτων τῆ τάξει πατριαρχῶν⁴⁴. Ὁ Σωφρόνιος μὲ τὴ θεολογικὴ ἀναίρεση τοῦ Μονοενεργητισμοῦ κατέστησε σὲ ὅλους σαφῆ τὰ ὅρια τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν θεολογικῶν συζητήσεων. *Ἡ σωτηριολογικὴ προέκταση τοῦ ζητήματος συνειδητοποιήθηκε πληρέστερα κατὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς θεολογικῆς ἀντιπαραθέσεως, ἡ ὁποία στὴν ἀρχὴ ὑπηρετοῦσε τὴν προοπτικὴ μᾶς συμβατικῆς ἐνωτικῆς πολιτικῆς*⁴⁵. Τὸ παράξενο σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο εἶναι ὅτι κανεὶς ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ κυβέρνησις δὲν ἄκουγε τὸν Σωφρόνιο, πολὺ περισσότερο δὲν ἄκουγαν τὴν «κραυγὴ τῆς ἀγωνίας» του ἀπέναντι στὸν ἐπερχόμενο ἀραβικὸ κίνδυνο!

40. Σημειωτέον ὅτι ὁ Μόδεστος ἦταν ἠγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγ. Θεοδοσίου (ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία Ἐκκλ. Ἱεροσολύμων*, σελ. 266), τῆς ὁποίας μοναχὸς ὑπῆρξε καὶ ὁ Σωφρόνιος. Σύμφωνα μὲ μεταγενέστερη παράδοση τοῦ χρονικοῦ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Εὐτυχίου, ὁ Μόδεστος δηλητηριάσθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του (PG 111, 1091).

41. ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος*, σελ. 332.

42. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Β', σελ. 684.

43. ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Ἐνθρονιστήρια Ἐπιστολὴ*, Mansi 11, 461-510· πρβλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία Ἐκκλ. Ἱεροσολύμων*, σελ. 272-273· ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Σύνδοδος Λατερανοῦ*, σελ. 29, 43-45· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Β', σελ. 765-766.

44. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι στὸν λεγόμενο συριακὸ Βίο τοῦ Μαξίμου σώζεται ἡ ἀνάμνησις μᾶς συνόδου ποὺ συγκροτήθηκε στὴν Κύπρον γιὰ νὰ ἐξετάσει τὸ ζήτημα τοῦ Μονοθελητισμοῦ μετὰ ἀπὸ τὴν ἀντίδραση τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου [*Βίος Μαξίμου Ὁμολογητοῦ (Συριακός)*] 8-14, σελ. 315-317]. Τὸ εὐδιάκριτο ἔλλειμμα ἱστορικῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Βίου προσδιορίζει καὶ τὴν ἀδυναμία ἀξιοποίησις τῶν ἐπιμέρους πληροφοριῶν ποὺ παρέχει, μετὰξὺ αὐτῶν καὶ τὰ περὶ τῆς συνόδου στὴν Κύπρον. Πάντως στὰ Πρακτικὰ τῆς συνόδου τοῦ Λατερανοῦ (649) σώζεται ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Σεργίου πρὸς τὸν πάπα Θεόδωρο, στὴν ὁποία ὁ ἐν λόγῳ Σέργιος τὸ ἔτος 642 λαμβάνει σαφῶς ἀντιμονοθελητικὴ θέση (ACO 2/I, 60³⁰-64¹⁰).

45. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 731· πρβλ. RICHARDS, *Popes & Papacy*, σελ. 182.

Τὴν ἴδια συμβατικὴ ἐνωτικὴ πολιτικὴ ἐπιχείρησε νὰ ἐπιβάλλει ὁ πατριάρχης Σέργιος, ἐπιδεικνύοντας ἔλλειμμα διορατικότητος⁴⁶, μετὰ ἀπὸ τὴν κατάληψη τῶν Ἱεροσολύμων ἀπὸ τοὺς Ἀραβες (637) καὶ παρὰ τὴν ἀντίδραση τοῦ Σωφρονίου, ὁ θάνατος τοῦ ὁποίου διευκόλυνε τὰ σχέδιά του⁴⁷. Τὸν Σεπτέμβριο ἢ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ ἔτους 638 ἐκδόθηκε τὸ μονοθελητικὸ Διάταγμα⁴⁸, τὸ ὁποῖο ἔμεινε γνωστὸ ὡς *Ἐκθεσις* καὶ συνέταξε ὁ πατριάρχης Σέργιος, ὅπως ὁμολόγησε πρὸς τὸν πάπα Ἰωάννη Δ' (640-642)⁴⁹ ὁ αὐτοκράτορας Ἡράκλειος. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἀλέξανδρο Ἀλεξάνκη, τὸ προσχέδιο τῆς *Ἐκθέσεως* εἶχε ἐτοιμασθεῖ ἀπὸ τὸν πατριάρχη Σέργιο περὶ τὸ 631, ἀλλὰ τὸ τελικὸ κείμενο διαμορφώθηκε μετὰ τῶν ἐτῶν 636-638 καὶ στόχευε νὰ ἐπαναφέρει τὴν ἐνότητα μετὰ τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς θεολογίας τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, πού εἶχε διαταραχθεῖ μετὰ ἀπὸ τὴ συμφωνία τῆς Ἀλεξάνδρειας τοῦ 633⁵⁰. Μὲ τὴν ἀποψη αὐτὴ διαφωνεῖ ὁ Ἀνδρέας Στράτος, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει τὸ σύνολο τῶν πηγῶν ἐνώπιόν του⁵¹. Στὴ συγγραφὴ τῆς *Ἐκθέσεως* εἶχε συνεργασθεῖ καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Σεργίου Πύρρος. Ὁ Πύρρος, ὅπως σημειώνει ὁ καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς, *ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ γὰ νὰ ζητήσῃ τὴ γραπτὴ ὑποστήριξή του στὴ συνοδικὴ ἀπόφαση (Ψήφος). Πράγματι, ὁ Μάξιμος μὲ ἄμετρο ἐνθουσιασμὸ ἐγκωμίασε τὴ σοφία τοῦ Πύρρου καὶ τῆς «Ψήφου», καίτοι ἀρνήθηκε νὰ ἀνταποκριθεῖ στὸ αἶτημα τοῦ Πύρρου γὰ λόγους μετριοφροσύνης*⁵².

Τὸ Διάταγμα (*Ἐκθεσις*) ἀπαντοῦσε στὴ συνοδικὴ ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου καὶ εἰσηγεῖτο τὴν αἴρεση τοῦ Μονοθελητισμοῦ, χωρὶς βεβαίως νὰ

46. Πρβλ. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Γ', σελ. 152· ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος*, σελ. 403.

47. Ὁ John Meyendorff ὑποστηρίζει ὅτι ὁ πατριάρχης Σωφρόνιος πέθανε ἀργότερα, τὸν Μάρτιο τοῦ 639 (βλ. MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 358). Ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ὅπως καὶ ἡ τυπολογία τῶν ἐνεργειῶν τῆς βυζαντινῆς κυβέρνησης δὲν ἐπιβεβαιώνουν αὐτὴν τὴν ἀποψη.

48. ACO 2/I, 156²⁷-162¹³. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 330· GRUMEL, *Monothélisme*, *ÉO* 27 (1928), 11 κ.ε· *ÉO* 29 (1930), 16-28· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Γ', σελ. 153.

49. LP 74, τ. I, σελ. 330· KELLY, *Dictionary of Popes*, σελ. 72-73· JW, τ. I, σελ. 227-228.

50. Βλ. Α. ALEXAKIS, «Before the Lateran Council of 649: The Last Days of Heracleios and the Emperor and Monothelitism. (Based on a new fragment from his letter to Pope John IV [CPG 9382])», *AHC* 27/28 (1995-1996), σελ. 96.

51. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Γ', σελ. 152-153.

52. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 738· πρβλ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλλ. Πατρολογία*, τ. Ε', σελ. 268· ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία*, τ. Β', σελ. 66· ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Σύνοδος Λατερανοῦ*, σελ. 32.

καταδικάζει τὸν Μονοενεργητισμὸ καὶ παρὰ τὴν ἀπαγόρευση κάθε συζήτησης περὶ μίας ἢ δύο ἐνεργειῶν⁵³. Τὴν ἔκδοση τοῦ Διατάγματος ἀκολούθησε ἡ ἐπικύρωσή του ἀπὸ τὴν Ἐνδημοῦσα, τὴν ὁποία συνεκάλεσε γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ ὁ Σέργιος (638) πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του τὸν Νοέμβριο ἢ τὸν Δεκέμβριο τοῦ ἴδιου ἔτους⁵⁴. Ἀντίστοιχα ἔπραξαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ, ὑπὸ τις δυσμενεῖς πολιτικὲς συνθήκες τῶν ἡμερῶν. Μὲ δεδομένη τὴ συμφωνία τοῦ πάπα Ὁνωρίου καὶ τὴν ὑπογραφή τῆς *Ἐκθέσεως* ἀπὸ τοὺς πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως Σέργιο, Ἀλεξανδρείας Κύρο⁵⁵, Ἀντιοχείας Μακεδόσιο (628-640) καὶ τὸν τοποτηρητὴ τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων, Ἰόπης Σέργιο, ἡ βυζαντινὴ κυβέρνησις εἶχε ἐπιτύχει μετὰ ἀπὸ 28 ἔτη συνεχοῦς προσπάθειας τὴ συμφωνία τῶν πέντε πατριαρχῶν, στὸ πλαίσιο τῆς εὐρύτερης λειτουργίας τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, ἐκτὸς ὅμως τῶν θεμελιωδῶν κανονικῶν λειτουργιῶν τοῦ ἴδιου τοῦ θεσμοῦ. Ἀπόδειξη αὐτοῦ ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὁ θάνατος τοῦ πάπα Ὁνωρίου κατέστησε τὴν *Ἐκθεσιν* γράμμα κενό, ἐνῶ καὶ ὁ λαὸς δυσανασχετοῦσε⁵⁶.

Μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Σεργίου διάδοχός του ἀναδείχθηκε ὁ στενὸς συνεργάτης του Πύρρος (638-641)⁵⁷. Ὁ Πύρρος προερχόταν ἀπὸ τὴν τάξη τῶν μοναχῶν. Ὑπῆρξε ἡγούμενος τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου στὴ Χρυσούπολη, τὴν ὁποία οἰκοδόμησε ὁ Φιλιππικὸς τὸ ἔτος 594. Στὴ συνέχεια ἐντάχθηκε ὡς πρεσβύτερος στὸν κληρὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπου φέρεται νὰ κατεῖχε καὶ τὸ ὄφφικιο τοῦ «ἄρχοντος τῶν μοναστηριῶν». Ὁ Πύρρος ἐπαναβεβαίωσε τὴν ἐπικύρωση τοῦ Διατάγματος (*Ψῆφον*) ἀπὸ τὴν Ἐνδημοῦσα (Ἰανουάριος 639)⁵⁸, ἀλλὰ ὁ διάδοχος τοῦ Ὁνωρίου προαναφερθεὶς πάπας Ἰωάννης Δ', μετὰ ἀπὸ τὴ δίμηνη ἀρχιερατεία τοῦ Σεβηρίνου (640)⁵⁹, στὴν πατριαρχικὴ σύνοδο τῆς Ρώμης

53. Βλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 739.

54. ACO 2/I, 164²²-166³⁵. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατρ. Πίνακες*, σελ. 156· ALEXAKIS, *Before the Lateran Council of 649*, σελ. 94· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Γ', σελ. 154.

55. ACO 2/I, 156⁴¹.

56. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία*, τ. Β', σελ. 65-66.

57. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἱστορία Σύντομος* 26, Cyril Mango (ἐκδ.), [CFHB 13], Washington, 1990· DIETEN, *Patriarchen 610-715*, σελ. 57-75, 104-105· ΓΕΛΕΩΝ, *Πατρ. Πίνακες*, σελ. 158· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Γ', σελ. 155 κ.έ.· ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλλ. Πατρολογία*, τ. Ε', σελ. 261-262· MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 363.

58. ACO 2/I, 168¹-170⁷. πρβλ. ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Σύνοδος Λατερανοῦ*, σελ. 32· ALEXAKIS, *Before the Lateran Council of 649*, σελ. 94.

59. LP 73, τ. Ι, σελ. 328-329· KELLY, *Dictionary of Popes*, σελ. 71-72· JW, τ. Ι, σελ. 227.

καταδίκασε τὸν Μονοθελητισμό (641)⁶⁰. Ἡ σύνοδος τῆς Ρώμης ἀναθεμάτισε τοὺς πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως Σέργιο καὶ Πύρρο, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας Κῦρο, προκαλώντας νέα διακοπὴ στὴν κοινωνία τῶν πατριαρχικῶν θρόνων νέας καὶ πρεσβυτέρας Ρώμης. Ἔτσι, ἡ Ἐκθεσις παρέμεινε ἔκθετη καὶ –τὸ χειρότερο– οἱ πολιτικὲς σκοπιμότητες πού ὑπηρετοῦσε κατέστησαν νεκρές, μετὰ ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς Παλαιστίνης (637), τῆς Συρίας⁶¹ (638) καὶ τῆς Αἰγύπτου⁶² (640) ἀπὸ τοὺς Ἀραβες⁶³. *Αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἡρακλείου εἰς τὸν θρησκευτικὸν τομέα δὲν κατώρθωσαν, παρὰ νὰ διευκολύνουν τὴν ἀραβικὴν ἐπέκτασιν, ὅπως ἀκριβῶς πρὸ 25 περιόπου ἐτῶν αἱ μονοφυσικαὶ ἔριδες εἶχαν διευκολύνει τὴν περσικὴν κατάκτησιν*⁶⁴.

Ὁ Πύρρος ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸν θρόνο του τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 641, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξε θῦμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς του πολιτικῆς, ὅσο τῆς ἐμπλοκῆς του στὴ δυναστικὴ διαμάχη τῆς ἐποχῆς⁶⁵ καὶ τῆς συχνῆς ὑπέρβασης τῶν θεσμικῶν του ἀρμοδιοτήτων (τὸ ὅποιο πρέπει νὰ ἦταν τὸ πραγματικὸ αἴτιο τῆς ἀπομάκρυνσής του ἀπὸ τὸν θρόνο). Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Νικηφόρος στὴν ἱστορία του σημειώνει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Ἡράκλειος εἶχε ἐμπιστευθεῖ στὸν πατριάρχη Πύρρο ἓνα μεγάλο ποσό, μὲ ἐντολὴ νὰ ἐξασφαλίσει μὲ αὐτὸ τὴν αὐτοκράτειρα Μαρτίνα, σὲ περίπτωσι πού αὐτὴ βρισκόταν σὲ δυσμενῆ θέση.

60. Mansi 10, 607-610· πρβλ. JW 2041-2042, τ. I, σελ. 227.

61. Πρβλ. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Γ', σελ. 71 κ.έ· NCI, σελ. 395-400· ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία*, τ. Β', σελ. 69-71· MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 357-358. Τὸ τελευταῖο ρωμαϊκὸ ὄχυρό στὴν Παλαιστίνη, ἡ Καισάρεια ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ἀράβων τὸ 642 μέσα σὲ ἓνα λουτρὸ αἵματος (ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία*, τ. Β', σελ. 76).

62. Πρβλ. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Γ', σελ. 97· NC I, σελ. 434-436· MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 358-362· ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία*, τ. Β', σελ. 71 κ.έ. Στὶς 20 Σεπτεμβρίου 642 ὁ βυζαντινὸς στόλος ἐγκατέλειπε τὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ τὸ 645 ἐπέστρεψε καὶ ἀνακατέλαβε τὴν πόλη. Ἡ ἦττα τῶν ρωμαϊκῶν στρατευμάτων ἐπέτρεψε τὴν ὀριστικὴ ἀνακατάληψη τῆς Ἀλεξάνδρειας ἀπὸ τοὺς Ἀραβες. Ἀκολούθησε σφαγὴ τοῦ ὀρθόδοξου πληθυσμοῦ, καταστροφὴ τῶν ὀρθόδοξων ἐκκλησιῶν καὶ τῶν τειχῶν (βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ἱστορία*, τ. Β', σελ. 77). Ἀντιθέτως οἱ μονοφυσίτες δὲν ἐπλήγησαν, ἐνῶ οἱ Ἀραβες ἐγκατέστησαν τὸν κόπτη πατριάρχη Βενιαμίν (622-661) στὴν Ἀλεξάνδρεια (*Ἱστορία Κοπτῶν πατριαρχῶν*, PO 1, 487-518).

63. Βλ. RICHARDS, *Popes & Papacy*, σελ. 183· NCI, σελ. 45-47· ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος*, σελ. 402 κ.έ.

64. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία*, τ. Β', σελ. 66.

65. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 740· πρβλ. ΚΑΕΓΙ, *Ἡράκλειος*, σελ. 176 κ.έ., 376-377, 418-420· RICHARDS, *Popes & Papacy*, σελ. 184· ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Γ', σελ. 199-220· ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία*, τ. Β', σελ. 74-75.

Ὁ Κωνσταντῖνος Γ΄ (641) τὸ πληροφορήθηκε καὶ ἀπαίτησε τὴν ἄμεση ἐπιστροφή τῶν χρημάτων στὸ δημόσιο ταμεῖο, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο καὶ συνέβη⁶⁶. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ σχέσεις τῶν δύο ἀνδρῶν ἔκτοτε δὲν ἀποκαταστάθηκαν. Ὅταν μάλιστα ὁ Πύρρος ἀρνήθηκε νὰ στέψει αὐτοκράτορα τὸν ἀνήλικο γιὸ τοῦ Κωνσταντῖνου Γ΄ Ἡράκλειο, παρὰ τὴν τελικὴ ὑποχώρησή του βρέθηκε ἀντιμέτωπος μὲ τὸν λαὸ τῆς Βασιλεύουσας, δηλαδή τὴν κυβέρνησι τοῦ Κωνσταντῖνου Γ΄, καὶ ἀναγκάσθηκε νὰ παραιτηθεῖ⁶⁷. Ὁ Νικηφόρος τοποθετεῖται θετικὰ ἀπέναντι στὸν μονοθελήτη πατριάρχη, ἐνῶ παρουσιάζει ἕνα ἀπότομο κενὸ στὴ διήγησι τῶν γεγονότων τῆς περιόδου. Ἀντιθέτως ὁ Θεοφάνης τὸν θεωρεῖ μαζί μὲ τὴ Μαρίνα ὡς συνυπεύθυνους τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντῖνου Γ΄ ἀπὸ δηλητηρίασι⁶⁸.

Στὴν πραγματικότητα, ὁ Πύρρος ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκλογή του ἀπέστειλε τὸ συνηθισμένο κοινωνικὸ γράμμα (ἐνθρονιστήρια ἐπιστολή) πρὸς τοὺς λοιποὺς πατριάρχες, ὅπως συμπεραίνουμε ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Θεοδώρου Ρώμης πρὸς τὸν Παῦλο Β΄⁶⁹. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶναι ἡ μόνη λογικὴ αἰτία τῆς ἀπομάκρυνσής του ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸ θρόνο, ἀφοῦ δὲν φαίνεται νὰ εἶχε λάβει τὴν προβλεπόμενὴ ἔγκρισιν τῆς κυβέρνησις προτοῦ τὸ πράξει⁷⁰. Ὁ Θεοφάνης βέβαια συνδέει τὴν ἐκθρόνισή του μὲ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ βασιλεία τῆς Μαρτίνας καὶ τοῦ Ἡρακλεωνᾶ⁷¹. Πάντως, θὰ πρέπει νὰ θεωρεῖται δεδομένο ὅτι ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὸ θρόνο, ἀφοῦ ἀρχικὰ εἰς βάρος του δὲν ἐπιβλήθηκε κανένα αὐστηρὸ περιοριστικὸ μέτρο (δὲν εἶχε τὴν τύχη τῆς Μαρτίνας καὶ τῶν γιῶν της, ποὺ ἐξορίσθηκαν καὶ ἀκρωτηριάσθηκαν⁷²). Ἄν καὶ ὑπάρχει ἡ ἄποψις ὅτι ὁ Πύρρος δὲν παραιτήθηκε ποτὲ ἐπισήμως⁷³, γι' αὐτὸ καὶ στὴ συνέ-

66. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἱστορία* 29.

67. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἱστορία* 31· πρβλ. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ΄ αἰῶνα*, τ. Γ΄, σελ. 208-213· Δ. Μισίου, *Ἡ διαθήκη τοῦ Ἡρακλείου Α΄ καὶ ἡ κρίσις τοῦ 641. Συμβολὴ στὸ πρόβλημα τῆς διαδοχῆς στὸ Βυζάντιο*, Θεσσαλονίκη, 1985, σελ. 7 κ.έ.· Τσορμπιαζόγλου, *Σύνοδος Λατεράνου*, σελ. 33-34.

68. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, *Χρονογραφία*, σελ. 341· πρβλ. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ΄ αἰῶνα*, τ. Γ΄, σελ. 195.

69. *Mansi* 10, 702-705.

70. Βλ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλλ. Πατρολογία*, τ. Ε΄, σελ. 262.

71. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, *Χρονογραφία*, σελ. 341.

72. Βλ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία*, τ. Β΄, σελ. 75-76.

73. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ΄ αἰῶνα*, τ. Γ΄, σελ. 209-213· ΤΣΟΡΜΠΙΑΖΟΓΛΟΥ, *Σύνοδος Λατεράνου*, σελ. 34.

χεια διεκδίκησε τὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινούπολης ὡς κανονικὸς πατριάρχης, μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἢ ἀνεπίσημη παραίτησή του ὁ Πύρρος κρύφθηκε, φοβούμενος γιὰ τὴν προσωπική του ἀσφάλεια. Ὁ θρόνος παρέμεινε κενὸς καὶ ἡ κανονικὴ ἐκλογή πατριάρχη ἦταν ἐπιβεβλημένη. Ἐν τέλει, οἱ αὐτοκρατορικὲς ὑπηρεσίες τὸν ἀνακάλυψαν καὶ τὸν ἐξόρισαν στὴ Βόρεια Ἀφρική. Ἐπὶ τῆς οὐσίας, τὰ αἷτια τῆς ἐκθρόνισης τοῦ Πύρρου ἦταν πολιτικά, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς πολυεπίπεδης ρήξης τοῦ μονοθελήτη πατριάρχη μὲ τὴ βυζαντινὴ κυβέρνηση. Ὁ διάδοχός του Παῦλος Β' (641-653)⁷⁴ ἀκολούθησε τὴν ἴδια ἐκκλησιαστικὴ πολιτική, ἀλλὰ τότε τὴ σκυτάλη τοῦ ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ Μονοθελητισμοῦ εἶχε παραλάβει ὁ μαθητὴς τοῦ Ἱεροσολύμων Σωφρονίου Μάξιμος (580-662)⁷⁵.

Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ἀρχαῖος Βίος⁷⁶ τοῦ ὁσίου Μαξίμου, ὅπως καὶ ἄλλα βιογραφικοῦ περιεχομένου κείμενα, δὲν παρέχουν ἐπαρκεῖς πληροφορίες γιὰ τὰ νεανικὰ ἔτη τοῦ ὁσίου. Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 580 καὶ φοίτησε στὶς σχολὰς τῶν αὐτοκρατορικῶν ὑπηρεσιῶν. Μετὰ ἀπὸ ὀλιγοετὴ ἐργασία στὴν αὐτοκρατορικὴ γραμματεία, ἀκολούθησε τὴν κλίση του, ἐγκατέλειψε τὰ ἐγκόσμια, ἀφιερῶθηκε στὸν μονήρη βίον καὶ μόνασε στὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου (613 μὲ 614, στὴ μονὴ τῆς Χρυσουπόλεως). Γιὰ ἄγνωστους λόγους ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἀφρική. Πέρασε ἀπὸ τὴν Κρήτη, τὴν Κύπρο⁷⁷, πιθανότατα τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ κατέληξε στὴν Καρχηδόνα πρὶν ἀπὸ τὴν Πεντηκοστὴ τοῦ 632, πιθανότατα τὸ 628. Ἐκεῖ διέμεινε στὴ Μονὴ Εὐκρατᾶ, ὅπου ἡγούμενος ἦταν τότε ὁ μετέπειτα Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος. Τὸ 646 τὸν βρῖσκουμε στὴ Ρώμη. Ἐκεῖ κατέστη ἡ ψυχὴ τοῦ ἀγῶνα κατὰ τοῦ Μονοθελητισμοῦ. Μετὰ ἀπὸ τὴ σύλληψη τοῦ πάπα Μαρτίνου (653), συνελήφθη καὶ ὁ Μάξιμος ἀπὸ τὸν ἑξαρχο τῆς Ραββέννας Θεόδωρο καὶ ἀπεστάλη στὴν Κωνσταντινούπολη. Δικάστηκε γιὰ τὸ πολιτικὸ ἀδίκημα τῆς συνωμοσίας καὶ ἐξορίσθηκε στὴ Βιζύη τῆς Θράκης (655).

74. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατρ. Πίνακες*, σελ. 159-160· Χρήστου, *Ἑλλ. Πατρολογία*, τ. Ε', σελ. 262.

75. Βλ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλλ. Πατρολογία*, τ. Ε', σελ. 266-285· ΦΕΙΔΑΣ, *Ἑκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 740-750· A. LOUTH, *Maximus the Confessor*, London, (2)1999, σελ. 4-18· ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἑκκλησιαστικὴ Μυσταγωγία (Ἱστορικὴ καὶ ἀναγωγικὴ θεώρησης τῆς θείας Λειτουργίας ἀπὸ τοὺς Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν, Νικόλαον Καβάσιλαν, Θεόδωρον Ἀνδίδων καὶ Συμεῶν Θεσσαλονίκης)*, Ἀθήναι, 2001, σελ. 11-13· RICHARDS, *Popes & Papacy*, σελ. 185 κ.έ.· ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Σύνοδος Λατερανοῦ*, σελ. 41-42· Καραγιαννόπουλος, *Ἱστορία*, τ. Β', σελ. 84 κ.έ.

76. *Βίος Μαξίμου Ὁμολογητοῦ*, PG 90, 57-110.

77. Ἡ πληροφορία τοῦ συριακοῦ Βίου τοῦ Μαξίμου γιὰ τὴν παρουσία του στὴν Κύπρο μετὰ ἀπὸ τὸ 634 δὲν πρέπει νὰ λαμβάνεται ὡς ἀξιόπιστη [*Βίος Μαξίμου Ὁμολογητοῦ (Συριακός)*, σελ. 317].

Τὸ ἐπόμενο ἔτος (656) μετὰ ἀπὸ νέα δίκη ἐξορίσθηκε στὰ Πέρβερα. Ἐξί χρόνια ἀργότερα δικάστηκε γιὰ τρίτη φορὰ καὶ καταδικάστηκε σὲ ἐξορία στὸ κάστρο Σχίμαρις τῆς Ἀλανίας τοῦ Καυκάσου (Λαζική). Πέθανε ἐκεῖ στίς 13 Αὐγούστου 662. Ὁ ὄσιος ἐκείνη τὴν περίοδο (641) εἶχε ἐγκαταλείψει πλέον τὴν «πολιτικὴ νομιμοφροσύνη»⁷⁸, ἔχοντας βαθειὰ συνείδηση τῶν σωτηριολογικῶν προεκτάσεων τοῦ ζητήματος. Ἐπομένως ἀνέλαβε «πολιτικὸ» καὶ θεολογικὸ ἀγῶνα. Ὁ Μάξιμος μὲ τὸν ἀγῶνα του πέραν τῶν ἄλλων ἀνέδειξε τὴν ἀποκλειστικὴ ἐκκλησιαστικὴ εὐθύνη μίας κανονικῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν σοβαρῶν ζητημάτων πίστεως, συμφῶνως καὶ πρὸς τὴν καθιερωμένη παράδοση τῆς Ἐκκλησίας⁷⁹.

Ὁ ὄσιος Μάξιμος πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 632, ὅπως εἶδαμε, εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴν Καρχηδόνα, ἀπ' ὅπου καὶ κατεύθυνε ἀρχικὰ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ Μονοθελητισμοῦ⁸⁰. Ἐκεῖ ἐξορίσθηκε ὁ παραιτηθεὶς μονοθελήτης πατριάρχης Πύρρος καὶ παλαιὸς «γνώριμος»⁸¹ τοῦ Μαξίμου. Ὁ παραιτηθεὶς δὲν ἦταν τυχαῖο πρόσωπο· ἔχαιρε τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης τοῦ ἀποθανόντος αὐτοκράτορα Ἡρακλείου, ἦταν ἐκ τῶν στενοτέρων συνεργατῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Σεργίου (συνδιαιωμένον του τὸν ὀνομάζει ὁ Νικηφόρος⁸²), ἦταν κάτοχος εὐρύ-

78. Πρβλ. MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 333 κ.έ· ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Σύνοδος Λατερανοῦ*, σελ. 45-46. Εἶναι ἀξιοσημῶτο ὅτι ὁ Μάξιμος περιγράφει λεπτομερῶς τὶς κινήσεις τῶν ὀρθοδόξων ἐναντίον ἀρχικὰ τῆς προσπάθειας ἐπιβολῆς τοῦ Μονοενεργητισμοῦ, οἱ ὁποῖες περιορίστηκαν ἐντὸς τῶν ἀμιγῶς ἐκκλησιαστικῶν πλαισίων καὶ εἶχαν ὡς κύριο ἐκφραστὴ καὶ ἐμπνευστὴ τὸν Ἱεροσολύμων Σωφρόνιο (βλ. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 332-333).

79. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 741.

80. Ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Μάξιμος ἀφίχθη στὴ Βόρεια Ἀφρική μετὰ ἀπὸ τὸ ἔτος 641 δὲν πρέπει νὰ λαμβάνεται ὡς ἀξιόπιστη [βλ. *Βίος Μαξίμου Ὁμολογητοῦ (Συριακός)* 18, σελ. 317].

81. Ὁ Πύρρος, ὅπως σημειώσαμε προηγουμένως, ὑπῆρξε ἡγούμενος τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου στὴ Χρυσούπολη (R. JANIN, *Les Églises et les Monastères des grands centres Byzantins (Bithynie, Hellespont, Latros, Galésios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique)*, Paris 1975, σελ. 24-25), τὴν ὁποία οἰκοδόμησε ὁ Φιλιππικὸς τὸ ἔτος 594. Μὲ τὴν ἀποψη ὅτι ὁ Πύρρος ὑπῆρξε ἡγούμενος τῆς Μονῆς δὲν συμφωνοῦν ὅλοι (βλ. C. J. HEFELE, *A History of Christian Councils, from the original documents*, μτφρ: William R. Clark, τ. V, 1896, σελ. 73). Πάντως, στὴ θέση αὐτὴ φαίνεται νὰ τὸν διαδέχθηκε κάποια στιγμή ὁ Μάξιμος πού ἐγκαταβίωσε ἐκεῖ μετὰ ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη τῶν κρατικῶν ἀξιομάτων. Οἱ δύο ἄνδρες ὁμοῦ συναντήθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Βόρεια Ἀφρική, ἀφοῦ στὸν περίφημο διάλογό τους ὁ Πύρρος φέρεται νὰ λέει: *Τίς δὲ οὕτω ποτέ, καίτοι κατὰ πρόσωπον ἀγνωσούμενον θέα, ἐτίμησεν ἡ ἐσεβάσθη σε, ὡς ἡμεῖς;* (ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 288). Προφανῶς ὁ Πύρρος μὲ τὸ ἡμεῖς ἐννοεῖ τὸν ἑαυτοῦ καὶ τὸν προκατόχου του Σέργιο.

82. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἱστορία* 26.

τατης θεολογικής παιδείας και πιθανότατα από τους βασικούς συγγραφείς της Έκθέσεως. Η παρουσία του υπήρξε μία πρώτη τάξεως ευκαιρία για τὸν Μάξιμο νὰ ὀργανώσει καλύτερα τὴν πολεμική του στὸν Μονοθελητισμό. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 645 διεξήχθη δημόσιος διάλογος⁸³ ἀνάμεσα στοὺς δύο ἄνδρες⁸⁴, ὁ ὁποῖος ἐξυπηρέτησε τὴν ἀνάγκη προβολῆς τῶν θέσεων τῶν ὀρθοδόξων⁸⁵. Ταυτόχρονα, ὁ Μάξιμος ἐπεσήμανε τὴν ἀνάγκη τήρησης τῆς *συνοδικῆς παραδόσεως* σὲ ζητήματα πίστεως καὶ σεβασμοῦ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἤδη πραγματοποιηθειῶν συνόδων.

Ὁ Μάξιμος ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ διαλόγου ἐστίασε στὸ κέντρο τοῦ προβλήματος, ποῦ ἦταν τὸ μονοθελητικὸ Διάταγμα τοῦ 638, ἢ *Ἐκθεσις*, ὅπου, ὅπως σημειώνει ἀπευθυνόμενος στὸν Πύρρο καὶ προφανῶς γνωρίζοντας τὸν ἐνεργὸ του ρόλο, *ἐν θέλημα τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ δόξαντες· καὶ μὴ μόνον δοξάσαντες, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ λύμῃ τοῦ παντός τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας σώματος, διὰ καινῆς Ἐκθέσεως τοῦτο προτεθεικότες*⁸⁶. Τὸ πρόβλημα ἦταν ὅτι μὲ ἓνα Διάταγμα εἰσήχθη ἓνα νέο (καινὸ) δόγμα στὴν Ἐκκλησία! Ἀπὸ μόνου τοῦ αὐτοῦ ἀποτελοῦσε πρόβλημα, καθὼς ἡ χρῆση κατὰ τὸ παρελθὸν αὐτῶν τῶν μεθόδων ἐπίλυσης ζητημάτων πίστεως, *Ἐνωτικὸ* τοῦ Ζήνωνα⁸⁷, καὶ εἶχε καταδικαστεῖ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση καὶ σχίσματα εἶχε προκαλέσει. Πράγματι, ὁ θάνατος τοῦ Σωφρονίου εἶχε ἐπιτρέψει τὴ δεδομένη ἱστορικὴ στιγμή (638) τὴ συμφωνία τῶν πέντε κεφαλῶν τῶν πατριαρχικῶν συνόδων, ἀφοῦ αὐτοὶ ἦταν σύμφωνοι μὲ τὴ μονοθελητικὴ πολιτικὴ τῆς κυβέρνησης. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀρκοῦσε, καθὼς δὲν ἦταν ὑπόθεση τῶν ἐπιμέρους πατριαρχικῶν συνόδων νὰ ἐπικυρώσουν μὲ τὴν *Ψῆφο* τους τὴν εἰσαγωγὴ ἑνὸς νέου δόγματος. Ἡ αὐθεντία τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων δὲν κάλυπτε τὴν αὐθεντία μιᾶς Οἰκου-

83. Ὁ Νικηφόρος σημειώνει μὲ ιδιαίτερη ἔμφαση στὴν Ἱστορία του αὐτὸν τὸν διάλογο, εἴτε ἐπειδὴ ὄντως υπήρξε σημαντικὸ γεγονός, εἴτε ἐπειδὴ τὸ κείμενο τοῦ Μαξίμου εἶναι ὄντως σημαντικό (ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἱστορία* 31). Πρβλ. MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 364.

84. Ὁ διάλογος σώθηκε χάρις στὴν καταγραφή τοῦ ἴδιου τοῦ Μαξίμου (ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 288-353) καὶ πιθανότατα ἀνασυγκροτήθηκε σὲ μεταγενέστερο χρόνο, μὲ στόχο νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἀνάπτυξη τῶν θέσεων τοῦ ὁσίου καὶ νὰ ἐκτεθεῖ ὁ μονοθελήτης πατριάρχης, γνωστὸς γιὰ τὶς θεολογικὲς παλινωδίες του (πρβλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 744· J. NORET, «La rédaction de la Disputatio cum Pyrrho (CPG 7698) de S. Maxime le Confesseur serait-elle postérieure à 655?», *AB* 117 (1999), σελ. 291-296).

85. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 744-746.

86. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 288.

87. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 664 κ.ε· NC I, σελ. 71-72.

μενικῆς Συνόδου, καὶ τὸ κυριώτερο ἢ ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἐπικυρώσει τὶς ἀποφάσεις τῆς πολιτικῆς αὐθεντίας σὲ θέματα πίστεως. Αὐτὸ, λέει ὁ Μάξιμος, εἶναι παράλογο⁸⁸, καὶ γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχει καμία ἀμφιβολία γιὰ τὸ τί ἐννοεῖ, σημειώνει: *οὐ λόγῳ, ἀλλ' ἐξουσίᾳ κινούμενοι* (ἐνν: οἱ μονοθεληῆτες), *ἀπεφήνασθε, συναιρόμενον ὑμῖν εἰς τοῦτο λαβόντες τὸν Ἡράκλειον, διὰ τὸ καὶ ὑμᾶς συνελθεῖν τῇ αὐτοῦ ἀθεμίτῳ καὶ παρανόμῳ μίξει, καὶ ταύτην δι' εὐλογίας κυρῶσαι*⁸⁹. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἦταν τὸ μόνο πρόβλημα· ἡ Ἐκθεσις εἰσήγαγε δόγματα, τὰ ὁποῖα στὴν πραγματικότητα εἶχαν καταδικαστεῖ ἀπὸ τὶς Οἰκουμενικὰς Συνόδους καὶ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας⁹⁰, καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν Ε΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (553)⁹¹. Πέραν αὐτοῦ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιοῦνται ἐπίσημως ὄροι οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν προηγουμένως ἐπικυρωθεῖ ἀπὸ τὶς συνόδους⁹², ὅταν μὲ σαφήνεια πρὸς ὅλους εἶχαν προσδιοριστεῖ ἀπὸ τὸν Σωφρόνιο τὰ ὄρια τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν θεολογικῶν συζητήσεων⁹³.

Ὁ ἁγ. Μάξιμος ἀντιπαραθέτει τὴ συνοδικὴ συνείδηση τῆς ἐποχῆς του⁹⁴ ἀπέναντι στὴν ἀπόπειρα ἀλλοίωσης τῆς συνοδικῆς παράδοσης. Καὶ ὅταν ὁ Πύρρος ὀνόμασε «συνόδους» τὶς Ἐνδημοῦσες ὑπ' αὐτὸν (639)⁹⁵ καὶ τὸν Σέργιο (638), ποὺ ἐπικύρωσαν μὲ τὴν *Ψῆφο* τοὺς τὴν Ἐκθεσιν, ὁ Μάξιμος τοῦ ἀπάντησε: *Θαυμάζειν ὑπεστί μοι, πῶς σύνοδον ἀποκαλεῖς τὴν μὴ κατὰ νόμους καὶ κανόνας συνοδικούς ἢ θεσμούς γενομένην ἐκκλησιαστικούς. Οὔτε γὰρ ἡ ἐπιστολὴ ἐγκύκλιος κατὰ συναίνεσιν τῶν πατριαρχῶν γέγονεν, οὔτε τόπος ἢ ἡμέρα ὑπαντήσεως ὠρίσθη. Οὐκ εἰσαγωγίμος τις ἢ κατήγορος ἦν. Συστατικά οἱ συνελθόντες οὐκ εἶχον, οὔτε οἱ ἐπίσκοποι ἀπὸ τῶν μητροπολιτῶν, οὔτε οἱ μητροπολίται*

88. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Τοῦτο μὲν καὶ ἐν τοῖς ὑμετέροις γράμμασι τὸ παράλογον*, (Διάλογος μετὰ Πύρρου, PG 91, 289).

89. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 289.

90. ... ἀναθεματιζέσθωσαν αἱ σύνοδοι, καὶ πρὸ τούτων, οἱ Πατέρες· οὐ μόνον τὰς φύσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκάστης φύσεως ιδιότητα, ὁμολογεῖν ἡμῖν νομοθετήσαντες... ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 300.

91. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 300-301.

92. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 300.

93. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 332-333.

94. Βλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α΄, σελ. 750.

95. Ὅπως ἤδη σημειώσαμε, ὁ Πύρρος συνεκάλεσε σύνοδο προκειμένου νὰ ἐπαναβεβαιώσει τὴν ἐπικύρωση τῆς Ἐκθέσεως, παρὰ τὴ σχετικὴ πρᾶξη τοῦ Σεργίου (*Mansi* 10, 1001-1004· *Hefele* V, σελ. 65).

ἀπὸ τῶν πατριαρχῶν. Τίς οὖν λόγου μεμοιραμένος σύνοδον καλεῖν ἀνάσχοιτο, τὴν σκανδάλων καὶ διχονοίας ἅπασαν πληρώσασαν τὴν οἰκουμένην;⁹⁶

Ἀπὸ τὸν τρόπο πού ὁ Μάξιμος ἀναφέρεται στὶς δύο αὐτὲς συνόδους, φαίνεται ὅτι οἱ ὀργανωτὲς τους προσπάθησαν νὰ τοὺς προσδώσουν ἀξιόμηνο κύρος, γι' αὐτὸ καὶ συμμετεῖχαν καὶ μητροπολίτες ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς πατριαρχικῆς συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (οἱ ὅποιοι ἀφθονοῦσαν μεταξὺ τῶν προσφύγων πού εἶχαν καταφύγει ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὴ Βασιλεύουσα, μετὰ ἀπὸ τὴν κατάληψη τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἀπὸ τοὺς Ἄραβες, ἀλλὰ τὸ ἀντίστοιχο συνέβαινε καὶ στὴν πρεσβυτέρα Ρώμη). Ἐνα δεύτερο συμπέρασμα, πού ἐξάγεται ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω, εἶναι ὡς πρὸς τὴ σύνθεση τῶν δύο συνόδων. Εἶναι προφανὲς ὅτι κλήθηκαν καὶ συμμετεῖχαν σ' αὐτὲς μόνο ἐπίσκοποι πού δέχονταν νὰ ὑποστηρίξουν τὴ μονοθελητικὴ πολιτικὴ, καί, ὅπως συνηθίζοταν, στὴ συνέχεια κλήθηκαν νὰ ὑπογράψουν καὶ ὅσοι γιὰ διάφορους λόγους δὲν συμμετεῖχαν. Ἄρα παραβιάσθηκε πλήρως ὁ τύπος καὶ ἡ οὐσία τῶν προσκλήσεων. Γιὰ τὸν Μάξιμο τὰ πράγματα εἶναι καθαρὰ: τὰ ζητήματα πίστεως εἶναι ὑπόθεση τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, στοιχεῖα τὰ ὅποια δὲν εἶχαν οἱ Ἐνδημοῦσες σύνοδοι τοῦ 638 καὶ 639.

Δίνεται ἔτσι ἡ εὐκαιρία στὸν Μάξιμο μὲ ἀκριβεία νὰ περιγράψει τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν κανονικὴ σύγκληση Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Κατ' ἀρχὰς πρέπει νὰ ἀποσταλεῖ Ἐγκύκλιος Ἐπιστολὴ μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη καὶ τῶν πέντε πατριαρχῶν⁹⁷. Στὴν ἐπιστολὴ πρέπει νὰ ὁρίζεται ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος σύγκλησης τῆς συνόδου. Πρέπει νὰ προσδιοριστοῦν οἱ διάδικοι (εἰσαγωγίμος ἢ κατήγορος) σύμφωνα μὲ τὶς πάγιες ἀρχὲς δικαιοκρισίας πού ἐφαρμόζονταν καὶ στὶς συνόδους⁹⁸. Ὅσοι ἐπίσκοποι συμμετέχουν, ὀφείλουν νὰ εἶναι ἐφοδιασμένοι μὲ τὶς σχετικὲς συστατικὲς ἐπιστολές. Ἐνῶ τέλος σὲ περίπτωσι μὴ συμμετοχῆς κάποιου πατριάρχη, ὀφείλουν νὰ ὑπάρχουν ἐπιστολές τῶν μὴ συμμετεχόντων ἢ κανονικῶς ἐξουσιοδοτημένοι τοποτηρητές. Μόνον ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους μία σύνοδος εἶναι Οἰκουμενικὴ καὶ δύναται νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ ζητήματα πίστεως.

Ὁ διάλογος τὸν Ἰούλιο (τοῦ 645) ἔληξε μὲ ἀποδοχὴ ἀπὸ τὸν Πύρρο τοῦ σφάλματος πού εἶχε διαπραξίει καὶ μὲ τὴ δημόσια δήλωσή του ὅτι *συγγνώμην αἰτῶ καὶ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, καὶ τῶν προλαβόντων. Ἐξ ἀγνοίας γὰρ εἰς τὰς ἀτόπους*

96. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 352.

97. Πρβλ. MEYENDORFF, *Imperial Unity*, σελ. 327.

98. Βλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Πενταρχία II*, σελ. 246 κ.έ.

ταύτας ἐξηνέχθημεν ἐννοίας καὶ ἐπιχειρήσεις⁹⁹. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ στάση τοῦ μονοθελήτη πατριάρχη εἶχε προσυμφωνηθεῖ μεταξύ τῶν δύο ἀνδρῶν καὶ εἶχε προετοιμασεῖ προσεκτικά. Ὁ Πύρρος κινήθηκε μὲ ἐξαιρετικὴ ἀκριβεία ἐντὸς τῶν κανονικῶν πλαισίων, ἀφοῦ ναὶ μὲν ἡ θεολογία του βρισκόταν σὲ διαμετρικὰ ἀντίθετη κατεύθυνση πρὸς τὶς ἀποφάσεις τῶν πέντε Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶχε δογματίσει ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου ζητήματος δι' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἄρα, ἀναγνωρίζοντας τὸ σφάλμα του, εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιστρέψει στὴν Ὁρθοδοξία χωρὶς καμία κανονικὴ ἐπίπτωση, ἀφοῦ εἶχε λειτουργήσει ἐξ ἀγνοίας. Στὴν πραγματικότητα ὁ Πύρρος ἐπιθυμοῦσε διακαῶς νὰ ἐπιστρέψει στὸν πατριαρχικὸ θρόνο· ἄλλωστε εἶχε ὑπηρετήσει τὴ συμβατικὴ ἐνωτικὴ πολιτικὴ τῶν κυβερνήσεων τοῦ Ἡρακλείου μᾶλλον ἀπὸ πολιτικὴ νομιμοφροσύνη παρὰ ἀπὸ ἐκκλησιαστικὴ συνέπεια. Ἀναγνώρισε γρήγορα ὅτι ἡ νέα πολιτικὴ κατάσταση μὲ τὴν κατάληψη τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἀπὸ τοὺς Ἄραβες εἶχε ὀδηγήσει σὲ ἀποτελμάτωση τὴν πολιτικὴ αὐτὴ καὶ ὅτι δὲν ὑφίστατο κανένας λόγος συνέχισής της. Παράλληλα μόνον ἡ ὑποστήριξη τῶν ἀντιπάλων τοῦ Μονοθελητισμοῦ θὰ τοῦ ἐπέτρεπε, ὅπως πίστευε, νὰ ἀνακτήσει τὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων δείχνει ὅτι καὶ ὁ ὄσιος Μάξιμος εἶχε συναινέσει σὲ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ.

Ὁ Πύρρος ὀλοκλήρωσε τὸν ἐν γένει εὐσύνοπτο λόγο του μὲ τὴν καθοριστικὴ φράση: *παρακαλῶ εὐρεῖν τρόπον, ἵνα καὶ ἡ ἐπίσκατος αὕτη ἀτοπία καταργηθῆ, καὶ ἡ μνήμη τῶν προλαβόντων φυλαχθῆ*¹⁰⁰. Καὶ ἐνῶ γιὰ τὸ δεῦτερο σκέλος τῆς φράσης ὁ Μάξιμος ἀπάντησε ἄμεσα ἐξηγώντας ὅτι ἡ μόνη ὁδὸς εἶναι ὁ ἀναθεματισμός, γιὰ τὸ πρῶτο δὲν προχώρησε σὲ κανένα σχόλιο, ὥστε ὁ Πύρρος νὰ ἐπανέλθει: *ἐν καὶ μόνον παρακαλῶν, ὥστε ἀξιωθῆναί με· προηγουμένως μὲν τῆς τῶν ἀποστολικῶν σηκῶν· μᾶλλον δέ, αὐτῶν τῶν κορυφαίων ἀποστόλων προσκυνήσεως· λοιπὸν δέ, καὶ τῆς κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀγιωτάτου πάπα, θεάς· καὶ αὐτῶ ἐπιδοῦναι τῶν ἀτόπως γεγενημένων λίβελλον*¹⁰¹. Μὲ τὴ θέση αὐτὴ συμφώνησαν καὶ ὁ ἔξαρχος Βορείου Ἀφρικῆς πατρίκιος Γρηγόριος καὶ ὁ ὄσιος Μάξιμος. Μάλιστα, ὁ Μάξιμος συνόδευσε τὸ ἐπόμενο ἔτος τὸν Πύρρο στὸ ταξίδι του στὴ Ρώμη (646), ὅχι ἐπειδὴ φοβήθηκε τὴν ἀραβικὴ ἐπιδρομὴ, ἀλλὰ ὡς μάρτυρας τῆς μεταστροφῆς τοῦ μονοθελήτη πατριάρχη.

99. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 352.

100. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 352.

101. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 353· πρβλ. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, *Χρονογραφία*, σελ. 331.

Ὁ Πύρρος στή Ρώμη ἔπραξε ὅλα ὅσα ὑποσχέθηκε στήν Καρχηδόνα: μέ λίβελλο καταδίκασε τήν Ἑκθεσιν καί μέ τήν ὁμολογία πίστεως προσήλθε στήν ὀρθοδοξία¹⁰². Τό ἴδιο διάστημα ὁ ἔξαρχος Γρηγόριος, ἐξάδελφος τοῦ Ἡρακλείου καί θεῖος τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορα, ἐπαναστάτησε μέ τήν πρόφαση τοῦ κινδύνου τῆς ὀρθοδοξίας (646), ἀλλά, ἀνακόπτοντας τήν ἐπίθεση τῶν Ἀράβων στή Βόρεια Ἀφρική, ἔπεσε μαχόμενος τόν ἐπόμενο χρόνο (647)¹⁰³. Εἶναι προφανές ὅτι ὁ Πύρρος εἶχε ἔλθει σέ συμφωνία, τήν ὁποία ἦταν φυσικό νά γνωρίζει καί ὁ Μάξιμος, νά ὑποστηρίξει δηλαδή τήν ἐπανάσταση τοῦ Γρηγορίου. Ἔτσι καί ὁ Πύρρος θά ἐπέστρεφε στόν θρόνο τῆς Νέας Ρώμης καί ὁ Γρηγόριος θά γινόταν αὐτοκράτορας, ἐνῶ ὁ Μάξιμος θά κέρδιζε τήν ἀνάκληση τῆς Ἐκθέσεως καί τήν ἀλλαγὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τῆς αὐτοκρατορίας. Τό βέβαιο εἶναι ὅτι ἡ στάση καί τῶν τριῶν ἀνδρῶν καταδεικνύει ὅτι οἱ ἡγέτες τῆς αὐτοκρατορίας ἀξιολογοῦσαν τόν ἀραβικό κίνδυνο κατὰ τρόπο ἀσύμμετρο μέ τὸ πραγματικό του μέγεθος καί κατανοοῦσαν τίς ἐξελίξεις στήν Ἀνατολή ὡς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνικανότητος τῆς βυζαντινῆς κυβέρνησης νά διαχειριστεῖ στρατιωτικά τήν κατάσταση. Παράλληλα, ἡ ἀποστολὴ τοῦ Μαξίμου στή Ρώμη δείχνει ὅτι ὁ Γρηγόριος βρισκόταν σέ συνεννόηση ἢ τουλάχιστον εἶχε ἐξασφαλίσει τήν ἀνοχή τῶν βυζαντινῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τῆς Ἰταλίας, καθὼς τὸ ἔτος 643 εἶχε πέσει μαχόμενος ὁ πατρικίος Ἰσαάκιος, ἔξαρχος τῆς Ραβέννας, τὸ ἄγρυπνο μάτι καί τὸ μακρὸ χέρι τοῦ Ἡρακλείου στή Δύση¹⁰⁴.

ABSTRACT

By John Panagiotopoulos
Assistant Professor of National and Kapodistrian
University of Athens

The organizers of the Endemousa Synods of 638 and 639 were attempted to give them high prestige. They convoked some metropolitans out of the jurisdiction of the patriarchate of Constantinople. They chose them between the

102. ΜΑΞΙΜΟΥ, *Διάλογος μετὰ Πύρρου*, PG 91, 353.

103. Βλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Α', σελ. 747· RICHARDS, *Popes & Papacy*, σελ. 186.

104. Βλ. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Α', σελ. 302 κ.έ.· Τ. ΛΟΥΓΓΗΣ, *Ἡ Βυζαντινὴ Κυριαρχία στήν Ἰταλία ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Μ. Θεοδοσίου ὡς τὴν ἄλωση τοῦ Μπάρι 395-1071 μ.Χ.*, Ἀθήνα, 1989, σελ. 124 κ.έ. *Κάθε δὲ αὐτοκράτωρ διώριζε, ὡς Ἐξαρχον, πρόσωπο τῆς ἐμπιστοσύνης του* (ΣΤΡΑΤΟΣ, *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Α', σελ. 86).

refugees who had come in Constantinople, after the occupation of the eastern provinces by the Arabs. It is obvious that they invited only the supporter bishops of Monothelism to participate in the Synods. All the other bishops were asked only to sign after the synod, all though they did not participate. The type and the nature of the invitations have been fully violated. The question of faith is a subject of the Ecumenical Councils, and it was obvious that the Endemousa Synods of 638 and 639 was not Ecumenical Councils. Consequently, the pre-suppositions of canonical convocation of an Ecumenical Council were: a) to be sent encyclical letter to the five Patriarchs, b) to be determined the place and the time of the Synod, c) to be provided the participated bishops with the relevant constituent documents, d) to be officially authorized the representatives of the patriarchs in an occasion of an absence. Only in this case Ecumenical Council was canonically convoked.